

**SYSTEMATIC THEOLOGY AS RATIONALLY
JUSTIFIED PUBLIC DISCOURSE ABOUT GOD**
MICHAEL AGERBO MØRCH
VANDENHOECK & RUPRECHT, 2023
415 SIDER

Anmeldt af Knut Alfsvåg

Dette er en avhandling som ble forsvart på MF i Oslo i 2022. Avhandlingens problemstilling er hvordan systematisk teologi med troverdighet kan framstå som et vitenskapelig fag. Vitenskap ønsker å finne sannheten om verden. Er systematisk teologi et tjenlig redskap for en slik sannhetssøken, og hvilke krav må systematisk teologi underlegges for at svaret på det spørsmålet kan være ja?

Avhandlingens kapittel to redegjør for noen av det 20. århundres viktige diskusjoner om teologiens vitenskapelighet. Barth gikk langt i å avvise problemstillingen, mens Pannenberg tok den på største alvor. Anders Nygren løste problemet ved å arbeide historisk-deskriptivt, mens Tillich forankret teologiens vitenskapelighet i dens evne til å besvare allmenne spørsmål. Yale-skolen så derimot teologiens identitet i utfoldelsen av en tradisjons virkelighetsforståelse og var skeptisk til muligheten for meningsfull diskusjon over tradisjonsgrensene.

Agerbo Mørchs eget utgangspunkt er å dele systematisk teologisk arbeid inn i tre ulike nivåer. Nivå 1 utfolder de troendes eget perspektiv, nivå 2 systematiserer trosinnholdet med henblikk på indre koherens, altså det vi normalt kaller dogmatikk, og nivå 3 sammenligner ulike virkelighetsforståelser med sikte på å avklare hvilken som er mest koherent – forfatteren kaller dette for normativ ontologi. Det er arbeidet på nivå 3 som er avgjørende for teologiens vitenskapelighet – teologisk arbeid på nivå 1 og 2 er derfor bare vitenskapelig om teologi på nivå 3 er det.

Som veiviser inn i den normative ontologi bruker forfatteren de koherens-teorier som er utviklet av Nicholas Rescher og Lorenz Puntel, og hoveddelen av kapittel tre er en redegjørelse for Puntels bok *Being and God* fra 2011. Ifølge Puntel er fakta alltid integrert i sammenfallende semantiske og ontologiske strukturer som kan testes for adekvans, og det viktigste kriteriet her er koherens i forhold til alle

relevante fakta. Det dreier seg altså om å etablere et teoretisk ubegrenset diskursunivers, som Puntel også kan omtale som væren som sådan (felles for alt som er) og som et hele (summen av alt som er). Væren er ikke kontingent; den er absolutt nødvendig. Den er likevel tenkbar, men da må absolutt væren også kunne tenke, ha intelligens, vilje og frihet. Vi ender altså opp med væren som et panenteistisk gudsbegrep, hvor tanken om skapelse oppfattes som et adekvat begrep for forholdet mellom væren/Gud og alt som er. Spørsmålet etter den mest koherente teori for alt som fins, vil altså nødvendigvis reise spørsmålet etter Gud, som dermed er etablert som en fast bestanddel i det vitenskapelige arbeid med å finne sannheten om verden.

Forfatteren bruker så kapittel fire til åtte på å teste denne modellen med henblikk på sentrale kriterier for vitenskapelighet, som er testbarhet, falsifiserbarhet, intersubjektivitet, normativitet og spørsmålet om faget har en veldefinert egenart. Har de rett som hevder at systematisk teologi ikke kan tilfredsstille disse kriteriene? Det har de ikke; arbeidet med å finne den mest koherente ontologi tilfredsstiller alle disse kravene.

Men selv om konklusjonen slik er gitt, er dette likevel ikke uinteressant lesing. Hvordan har diskusjonen om falsifiserbarhet utviklet seg etter Popper, og på hvilken måte lever systematisk teologi opp til falsifiserbarhetskriteriet? Agerbo Mørch er ikke primært opptatt av eskatologisk falsifiserbarhet; koherenskriteriet er tilstrekkelig for å kunne undersøke dette i et samtidsperspektiv. Intersubjektivitetskriterier gjør ham kritisk til viten-

skapsfilosofer med mer tradisjonsinterne sannhetskriterier. Teologiens arbeid med sin egen tradisjon på dens premisser hører primært hjemme på nivå 1 og 2. All vitenskap har kriterier for god vitenskapelighet, og er derfor normativ. Å avvise naturalistiske religionsforskere som kritiserer teologi fordi den er normativ, er derfor en enkel oppgave. Men hva da med såkalt sterk normativitet, som er normativitet i forhold til overnaturlige enheter? Også dette er akseptabelt om de aktuelle metafysiske teorier vurderes i lys av koherens-kriteriet. Noen hevder at teologi er vitenskapelig bare når den ikke er teologisk, men utfører arbeid som like gjerne hører hjemme i andre disipliner (historie, filologi etc.). Agerbo Mørch svinger også her koherens-tryllestaven: Systematisk teologi på nivå 3 drøfter spørsmålet om Gud som en alt-bestemmende virkelighet på en måte som ikke kan overtas av andre disipliner, heller ikke filosofi.

Agerbo Mørch har skrevet en viktig avhandling om en viktig problemstilling, og han er en kyndig veiviser i et krevende terreng. Det er lett å følge framstillingen, og forfatteren er flink til å formidle og drøfte kompliserte problemstillinger. Jeg tror også at han har helt rett i sin grunnleggende tese: Hverken gudstro eller en lære om skapelse er i strid med kriterier for vitenskapelighet. Jeg tror også han har rett i at faglig interessant systematisk-teologisk arbeid alltid vil måtte gjøres også med henblikk på det nivå som her tematiseres som normativ ontologi.

Samtidig har boken også noen ganske iøynefallende svakheter. Det er et tydelig misforhold mellom avhandlingens del to

(redegjørelsen for Puntels forståelse av normativ ontologi) og del tre (drøftelsen av kriteriene for vitenskapelighet) i den forstand at det eneste Agerbo Mørch henter ut av del to av betydning for del tre, er koherens-begrepet. Avhandlingens opplegg lar oss forvente en diskusjon også om Puntels guds- og værensbegrep og dets anvendelighet både i et vitenskapsfilosofisk og et mer internt teologisk perspektiv, men den diskusjonen kommer aldri.

Avhandlingens tydelige struktur blir av og til så tydelig at den overtar styringen på bekostning av dybde i argumentasjonen. Når perspektivene blir så utfordrende at de truer med å velte koherens-teorien, faller forfatteren fort tilbake på forsikringer om at dette ikke er tilfelle. Et tydelig eksempel på dette er etter min oppfatning drøftingen av spørsmålet om omfattende systemers teoretiske ufullstendighet s. 301-302. Det kan nok være at Puntel i og for seg aksepterer Gödels ufullstendighetsteorem (som beviser at det ikke finnes et komplett og konsistent sett med aksiomer for matematikken) uten at det svekker hans tro på virkelighetens forståelighet. Det interessante er imidlertid hvordan han argumenterer for at begge deler er riktig, og om den argumentasjonen er holdbar, og det får vi ikke vite.

Et grunnleggende trekk ved Puntels tenkning som forfatteren flere steder understreker (s. 102, 107, 113, 302), men som han aldri tar opp til drøfting i et kritisk perspektiv, er at tanke og virkelighet faller sammen; virkeligheten er fullt ut tenkbar. Både på bibelske (Rom 11,33; 1 Kor 13,9), filosofiske og på teologihisto-

riske premisser er det en høyst diskutabel ide. Kirkefedrene forstod åpenbaring som en meddelelse fra en i seg selv uerkjennbar kilde. Denne teologiforståelsen avviser Puntel ifølge Agerbo Mørch som «nonsense» (s. 123) med bruk av et argument han har hentet fra Duns Scotus, uten at det nødvendigvis er blitt så mye bedre på de 700 år som er gått siden det første gang ble brukt. Både hos Paulus (1 Kor 8,2), hos Platon og i klassisk kristen tenkning er anerkjennelsen av tankens utilstrekkelighet i forhold til virkeligheten et avgjørende kriterium for forståelsens adekvans, og dermed for den normative ontologi. På dette sentrale punkt er Agerbo Mørch så fast innkapslet i sin egen boble at han knapt ser alternativet, langt mindre diskuterer det.

Det er en konsekvens av de premisser Agerbo Mørch legger til grunn at systematisk teologi på nivå 3 ikke kan være bundet av fortidens løsninger; prosjektet legger modernitetens virkelighetsforståelse til grunn ved å forutsette en framskrittstro som også er relevant for systematisk-teologisk innsikt. Agerbo Mørch er kritisk til dem som vil knytte identitet til tradisjon; han vil holde rommet åpent for en tradisjonsovergripende debatt. Men på ett eller annet tidspunkt kan spenningen mellom videreutviklet systematisk teologi på nivå 3 og tradisjonsbundet systematisk teologi på nivå 1 og 2 bli så stor at det får konsekvenser for det teologiske prosjektets identitet.

Et kjernespørsmål er her spørsmålet om hvordan kristologien integreres i jakten på den normative ontologi. Det spørsmålet kommer aldri til orde i denne

avhandlingen. Hvorvidt den forståelse av forholdet mellom være og alt værende som Agerbo Mørch finner hos Puntel er åpen for å utvikles i en slik retning, er et interessant spørsmål, men det får vi ikke vite noe om. Spørsmålet blir enda mer interessant når en er seg bevisst at den oldkirkelige, kristologiske dogmedannelse er konsipert nettopp på grunnlag av den virkelighetsforståelse Puntel beskriver som nonsens.

En annen konsekvens av at spørsmål om tradisjonstilknytning forvises til periferien, er at de historiske forutsetninger for den debattsituasjonen vi nå befinner oss i, blir underkommunisert. Det latinske begrep *scientia*, som ligger til grunn for det science-begrep som styrer denne avhandlingen, betegnet i førmoderne tid en dyd. Dreiningen av science-begrepet i retning av faktakunnskap er i seg selv histo-

risk betinget. Det er derfor ingen grunn til å tillegge det den grad av selvfølgelighet som denne avhandlingen gjør. Når dette ikke problematiseres, svekkes det faglige grunnlag for kritikken av naturalismen, som er et viktig aspekt av teologisk arbeid med ulike virkelighetsforståelser.

Dersom ikke Agerbo Mørch hadde vært så engstelig for at drøftelser av historisk kontekst og historisk betingethet skulle torpedere koherens-prosjektet hans, tror jeg han hadde kunnet unngå en del av den kritikken jeg nå har framført. Det hadde gjort diskusjonen mer åpen og nyansert og mindre sterilt forutsigbar enn den vi nå har fått. Slik boken nå framstår, er det noe bastant og påståelig ved det tydelige veikart forfatteren tegner for sine lesere. Trøsten får være at det tross alt er adskillig interessant å observere langs veien.